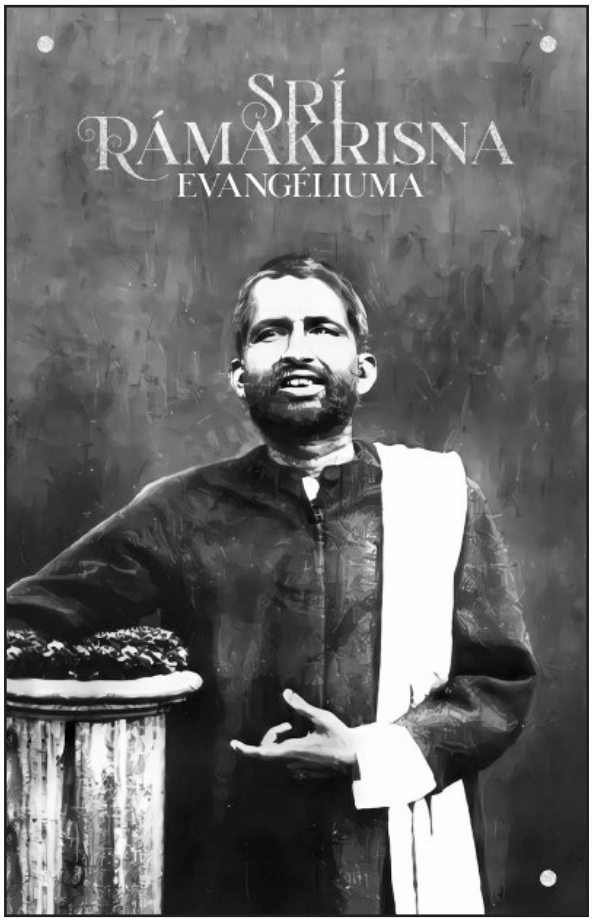
SRÍ RÁMAKRISNA EVANGÉLIUMA
304 oldal (Budapest, 2021, Filosz)

A *„modern spirituális irodalom egyik legnagyobb szabású és hatású műve”*. Így jellemzik a fordítók a most megjelent kötetet. Az ilyen és ehhez hasonló mondatok felett hajlamosak vagyunk átsiklani, ám e leírás több kérdést feszeget, mint amennyinek megválaszolására alkalmas. Vizsgáljuk meg röviden a második felét. Az, hogy egy könyv milyen hatást ér el, nemigen lehet fokmérője a valódi spiritualitásnak. Itt nem a megszokott demokratizálódás-kritika következik, hiszen az egyébként is távol állna a jelen könyv szellemiségétől. Egyszerűen arról van szó, hogy a *„szél ott fú, ahol akar”*, semmi jelentősége annak, hogy hány embert érint meg, hányan olvassák, tartják ideig-óráig nagy becsben. Az ellenvetésekre azt válaszolhatjuk, hogy legyen bár mégoly nagy hatású is – s szinte kötelező jelleggel ide citálhatjuk Romain Rolland és Aldous Huxley nevét –, kérdéses, hogy pontosan miben áll e hatás.

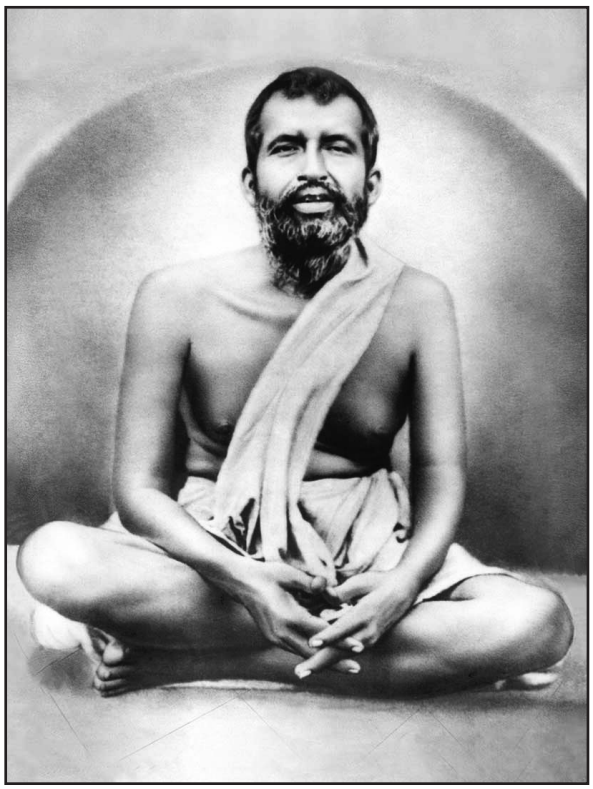
Ami a mondat első felét illeti, a valódi spiritualitás – lényegét tekintve – aligha lehet korhoz kötött, ugyanakkor ne essünk abba a hibába, hogy a mindenkori kulturális kontextus meglétét vagy figyelembevételét akarjuk tagadni, már csak azért sem, mert valóban könnyebb lehet belehelyezkedni olyan szöveg lényegébe, amely közel áll a mindenkori olvasóhoz. (Persze kérdés, hogy korunkban a hozzánk időben, térben vagy kulturális környezetben közel álló szöveg sarkall-e inkább valódi belehelyezkedésre, átélésre vagy éppen egy bármelyik szempontból távoli, amelynek belsővé tétele komoly erőfeszítéseket igényel és ezzel megadja az „önművelés” örömét is.) A szóban forgó szöveg – egy része – lényegét tekintve bármikor és bárhol elhangozhatott volna egy hagyományos mester–tanítvány viszony keretein belül, főként Keleten, mely alatt akár az ind, akár a muszlim társadalmakat is értjük. A baj csak az, hogy mindannak, ami e műből árad, semmi köze a modernitáshoz. Minden elemét áthatja a hagyományos India világa, akkor is, ha jelzésértékkel a modernitásból ismert mozzanatok is előtűnnek. Jellemzően a követők és a Rámakrisna (1836–1886) közvetlen szellemi környezetén kívül eső személyek kérdései, felvetései azok, amelyek alapján pontosan meghatározhatjuk, hogy a 19. századi Indiában vagyunk. A Mester válaszainak bizonyos elemei ugyanakkor kevéssé alkalmasak arra, hogy ilyen kontextualizálást lehetővé tegyenek, leszámítva, hogy egyértelműen a hindúnak nevezett hagyománykör az, amelynek ismerete alapvető fogódzókkal szolgál az olvasó számára, s e nélkül lényeges dolgok homályban maradnak, valamint azt, hogy a példázatok külső burka alapján könnyedén azonosítható a pontos földrajzi környezet is. Talán érdektelennek tűnik mindez, de kérdések sorát veti fel, melyeket tovább gondolva sem könnyebb a helyzetünk. Kapcsolódik az univerzalitás, valamint a hagyományok korhoz és helyhez kötöttségének kérdéséhez, csakúgy, mint a megvalósítás és az előbbiek viszonyához. Mi az, ami univerzális a spiritualitásban s mi az, ami nem? Egyáltalán beszélhetünk-e az univerzális rátekintés elővételezéséről gyakorlati okokból, és ha igen, pontosan milyen értelemben? Vagy ez csak a megvalósítottak sajátja? Hogyan dönthető el egy adott tanításról, hogy az a jelenlévő követő vagy követők aktuális spirituális helyzetére, problémájára adott válasz-e, vagy éppen univerzális igazság? Egyáltalán mit jelent pontosan a *„spirituális irodalom”* kifejezés? Mik a kritériumai, és ki dönt ezekről? Létezik-e vallástól független spiritualitás? A sort hosszan lehetne folytatni, de közvetlen célom most csak az, hogy rámutassak, már a könyv kézbevételekor erőfeszítést kell tennem annak érdekében, hogy pontos érvényét és jelentőségét tisztázzam önmagamban. S ekkor még el sem mélyedtem

gazdagságában. Természetesen ez hangsúlyozottan efféle könyvek esetében merül fel.

Az illető kötet jelentős része ugyanis Srí Rámakrisna, a 19. századi bengáli szent közvetlen tanítványainak adott tanításait tartalmazza. Rámakrisna bizonyos szempontból sajátos, senkihez sem hasonlítható jelensége az indiai hagyománykörnek és az egyetemes spiritualitásnak, akkor is, ha az utóbbi talán csak fogalmilag létezik. Tanításainak egy részét Mahéndra Náth Gupta (M.) nevű tanítványa foglalta írásba, aki az 1882 és 1886 (tehát Rámakrisna halála) közötti időszakban volt mestere mellett. Rámakrisna egy másik tanítványa írja M.-ről és feladatáról: *„Bármit hallott a Mestertől, szokása szerint lejegyezte, miután hazatért. (…) Gyakran előfordult e beszélgetések közben, hogy Srí Rámakrisna hirtelen M.-hez fordult és megkérdezte: »Értetted? Jól jegyezd meg ezt a részletet!«”* (8. o.) M. ezek szerint magától Rámakrisnától kapta feladatul, hogy a hétvégéken és ünnepnapokon történő találkozásaik során mondottakat feljegyezze. M. végül öt kötetben adta ki a szövegeket bengáli nyelven 1902 és 1932 között. Éppen százhúsz év telt el az öt kötetes mű első könyvének megjelenése óta, de az ötödik kötet is kilencven éve látott napvilágot. Az M. által fordított, rövidített angol változat 1907-ben jelent meg, míg a teljes szöveg Szvámi Nikhilánanda által készített angol fordítása 1942-ben. Hosszú fejtegetésbe bocsátkozhatnék arról, hogy mi az oka a magyar nyelvű megjelenés „késésének”, de ez messzire vezetne, és aligha itt van a helye. Guénon már a második világháború előtt ismertetéseket közölt különböző francia fordításokról, kivonatokról. A magyar olvasó először talán Paul Brunton *India titkai* című művében találkozhatott Rámakrisnával és tanítványával, M-mel is, rövid fordításokat is olvashattunk Király Liliom és Buji Ferenc jóvoltából, Malik Tóth István, a fordítók egyike pedig korábban könyvet is szentelt Rámakrisnának *Az isteni hattyú* címmel.

Az öt kötetes eredeti helyett a mostani magyar kiadás a kivonatolt angol fordításokat veszi alapul, de ezzel együtt is átfogó képet nyújt Rámakrisna tanításairól, és a 19–20. századi India Srí Ramana Maharsi mellett legismertebb spirituális tanítójának köreibe enged betekintést. E kötet, szemben például a *Beszélgetések Srí Ramana Maharsival* kérdés-felelet formájú és pontokba szedett szerkezetével, irodalmilag is megformált munka, amit ennek megfelelően is lehet olvasni, hogy ezáltal kialakuljon egy kép az olvasóban, könnyebben részesüljön a Rámakrisnát körülvevő „atmoszférából”. (Talán éppen ez az olvasói hozzáállás a mű óriási hatásának magyarázata?) Ezt követően, a máso-

dik bekezdésben említetteknek megfelelően az ember (jobb esetben) rádöbben: a könyv legfőbb célja, hogy útmutatóként szolgáljon bizonyos kérdésekben, s az időben is egymást követő fejezetek folyamatos olvasása nem célravezető, sőt, kifejezetten elaltathatja az ember valódi figyelmét. A legkülönfélébb kérdések bukkannak fel ugyanis a vallások közötti türelemtől kezdve a spirituális gyakorlat módozatain és rendszerén keresztül Isten különböző aspektusainak megvilágításáig. Az egyes témákban való eligazodást margináliák segítik, egy-két szavas jelzetek, amelyekkel visszakereshető a megfelelő kérdés illetve tanítás. Nem ajánlott tehát a mindennapi olvasás szintjén megragadni a könyvben foglaltakat. Nem arról akarjuk lebeszélni az olvasót, hogy intellektuális szempontok szerint olvasson, erre igenis szükség van, mi több, elengedhetetlen ahhoz, hogy egy-egy könyv értékét pontosan meglássuk. E mű azonban a hangulaton, egy szent életrajzának bizonyos szakaszain és az intellektuális megközelítésben adódó témákon kívül igenis gyakorlati eligazodást is nyújt, de nem minden kérdésben és nem egyformán mindenkinek. Noha jórészt egyetemes igazságokra mutat, vannak benne kifejezetten időhöz, helyhez és személyhez kötött tanítások, amelyeket maga Rámakrisna sem tartott abszolút érvényűnek, s ennek több esetben hangot is ad. Éppen arra hívja fel a figyelmet több helyütt, hogy az abszolút nézőpont valamennyi relatív nézőpontot magába foglalja. *„A* dnyání *addig megy, amíg fel nem ismeri, hogy a* Brahman *az abszolút Valóság, és minden jelenség valótlan. A* vidnyání *azonban nem áll meg itt, és még tovább megy. Felismeri, hogy a tető és a lépcső ugyanabból az anyagból készült. (…) Amikor azonban a* vidnyání *visszatér a* szamádhi*ból a tudatosság alacsonyabb síkjára, és érzékeli a viszonylagosság világát, mindenütt a* Brahmant *látja, és azt, hogy ugyanez az abszolút Létező jelenik meg* dzsívaként *és a világegyetem összes jelenségeként."* (81. o.) Az úton járás viszont relatív nézőpontot jelent, a célba érkezésig legalábbis. Rámakrisna példázatai csodálatos egyszerűségben jelenítik meg a legmélyebb tanításokat is, már-már az az érzésünk, hogy az eredeti értelemben vett folklórt, a hagyományos kultúrákban a nép ajkán élő történeteket akarja visszahelyezni az őket megillető helyre, mint amelyek komoly metafizikai és spirituális tartalmakat közvetítenek. Nem lehet elégszer felhívni a figyelmet arra, hogy Rámakrisna – számos kortárs tendenciával szemben – mennyire erősen hangsúlyozza az erőfeszítés szükségességét: *„Tenned kell azért, hogy meglásd Istent!"* (61. o.) Vagy a következőképpen: *„Azt kéritek tőlem, hogy mutassam meg nektek Istent, miközben nyugodtan ültök, és a legkisebb erőfeszítést sem teszitek. Micsoda oktalanság! Azt akarjátok, hogy készítsem el az aludttejet, köpüljem ki a vajat, és tegyem a szátokba. Azt kéri-*

tek, hogy fogjam ki a halat, és adjam a kezetekbe. Micsoda szamárság!" (63. o.) Persze másutt – emlékezzünk rá, hogy mit mondtunk az egyes tanítások viszonylagosságáról – így szól: *„Az Önvaló ismeretéhez elengedhetetlen a spirituális gyakorlás* (szádhana), *de ha a hitünk teljes és tiszta, kevés gyakorlás is elég."* (186. o.)

S hogy miért az ismertetés elején a hosszú elmélkedés a spiritualitásról és a spirituális irodalomról? Rámakrisnának nem volt célja, hogy új vallást alapítson, éppen ellenkezőleg, tekintettel volt az egyes utak és az úton járók különbözőségére, s mindeközben a legfőbb cél egyedülvalóságára. Ebben rejlik egyetemes érvénye is, hiszen a különböző utakon nagyon hasonló kérdések és problémák jelenhetnek meg az emberben. Ez tehát e felemelő szöveg tulajdonképpeni értelme. Nem spirituális kézikönyv, nem is a *„modern spirituális irodalom"* egyik fő műve, hanem egy hagyományokban és hagyományokból élő Mester és szent – követői szerint isteni megtestesülés – spirituális útmutatásainak és metafizikai példázatainak gyűjteménye. Lehet, hogy mára nem a legnagyobb hatású vagy legnagyobb szabású, mindenesetre az egyik legkomolyabb, elementáris erővel bíró mű. Az ösvény kezdetén a hangoltságról gondoskodik, járása során pedig segít elkerülni bizonyos buktatókat, támogat az irány megtalálásában, és mindig a célra irányítja tekintetünket. Nem foglal, nem is foglalhat magába mindent, de sokat segít az úton. Mi okunk lenne elutasítani e segítséget?

Stamler Ábel

Kőszegi Lajos
FLORILEGIUM. NAPLÓTÖREDÉKEK
256 oldal (Veszprém, 2021, Medium)

Néhány barátunk és ismerősünk megkérdezte: miért szeretjük ezt a könyvet? Megpróbáljuk megválaszolni. Nem csak arról van szó, hogy szerzője – Várhegyi Miklós mellett – jelentős szerepet játszott a Hamvas-kiadás kezdeteinél, vagyis, hogy 1987-ben, mint a *„társszerkesztők"* (Pete György) egyike, az *Életünk* folyóirat szeptemberi számával hozzájárult a Hamvas-életmű kiadásának elindulásához (később ennek következtében jelentek meg a „Hamvas Béla művei" sorozat első kötetei Szombathelyen). Nem is azért szeretjük a könyvet, mert Kőszegi tevékenysége tovább folytatódott és az *Új Forrás* 1993/10. számával – Várhegyi mellett immár Jász Attilával – újabb emlékezetes Hamvas-anyagot szerkesztett (kétségtelen, hogy a Hamvas-recepció egyik jelentős alakja volt Dúl Antal előtt a '80-as, '90-es években). Még csak nem is azért, amit szerkesztőként egyébiránt alkotott: Pannon Panteon könyvsorozat, műemlékvédelem, szerteágazó kultúrtevékenység.

A *Florilegium* Kőszegi Lajos harmadik önálló könyve. Az első – erős gondolati jelleg mellett – inkább aforisztikus szépirodalmi alkotás: *Ne légy távol! Esszétöredékek* (Veszprém, 1994, Medium). Nemrégiben újra megjelent, angol fordításával együtt: *Emlékkönyv. Memorybook* (Veszprém, 2021, Medium). A második könyve leginkább filozófiai: *Gyémántfűrész-szútra. Esszék* (Veszprém, 2000, Comitatus) – Nietzsche, Hamvas, Szabó Lajos és mások. Ezek után következik a mostani. Már műfaji összetettségénél fogva érdekes: napló-, levél- és internetes bejegyzés töredékek válogatása. A florilégiumok irodalmi hagyományához hasonlóan sok benne az idézet.

Amit a leginkább értékelünk, nem életútbeli és formai sajátosság. Mostanság Hamvassal – körülbelül egy évtizede – egyre inkább filológiailag bíbelődünk. Értelmezését a posztmodern irodalomelméletekig visszük, meghaladni vélve az önkényes Hamvas-kritikusok és az egoista Hamvas-paraziták szempontjait. Viszont figyel-